

Prof. W. „de menselijke natuur”, d.i. het psychosomatisch totaal activeert, ook bij Apoll. het psychosomatisch totaal activeert.

Nu willen we direct toegeven, dat de psychologische constructie van Prof. W. steun kan vinden in moderne psychologische opvattingen. Maar laten wij — zeer bescheiden — Prof. W. mogen waarschuwen. Men kan spreken over geest, over structuur, over eenheid — maar men bedoelt er heel iets anders onder dan in de „gangbare” Calvinistische zielkunde H). Wil Prof. W. deze richting uit — laat hij dan eerst aannemen, dat de opvattingen, zooals die heerschen in de Gereformeerde dogmatiek (die immers naar Prof. W. een norm-wetenschap is, waartegen de zielkunde niet mag rebelleeren, „De Geref. School”, III 34) onjuist zijn; dat ook onze belijdenis zich onjuist uitdrukt; dat de opvatting over die belijdenis nu al eeuwen onjuist is.

Dat zal ons dan leeren de moderne psychologie!

Ik meen in gemeede, dat de moderne psychologie aan deze problemen weinig aandacht schenkt. En dat een fout van Prof. W. is, dat hij hier twee terreinen verwart I).

Dat blijkt ook uit het artikel in „De Reformatie” van 16 Nov. '34. Daar zegt Prof. W. o.m.: „De feitelijke gegevens, die de zielkunde sindsdien verzameld, maken het den psycholoog onmogelijk om tot het gedachten-schema van Apoll. terug te keeren”.

Ook dat zijn woorden. En meer niet J). Feitelijk is, wat Prof. W. hier schrijft, onbegrijpelijk. Wat verstaat Prof. W. onder zielkunde?

In „De Geref. School” III 34 schreef hij: „Maar de zielkunde, die beschrijvende wetenschap is”, enz. Maar we hebben hier, evenals bij Apoll. toch niet te doen met beschrijvende zielkunde! En de metafysische zielkunde heeft nu werkelijk nog niet zooveel gegevens verzameld sinds Apollonaris.

Neen, zegt Prof. W., maar we hebben toch een metaphysica op grond van de ervaringswetenschappen. (Verg. A. Messer, „Psychologie”, 5e druk, 1934, bl. 2 en 3). In elk geval moeten we rekening houden met de feiten.

Dat zijn we met Prof. W. eens. Maar, och arme, dan, ook dan hebben we nog niet zooveel gegevens gewonnen. Men zie maar eens hoe de eene richting fel de andere bestrijdt K).

En — we wezen er reeds op — het Aristoteliaansche schema is ons nu toch niet zoo vreemd, dat vergelijking moeilijk zou zijn.

Nu richt vervolgens Prof. W. tegen Ds Steen het verwijt, dat hij zwijgt over de psychische erfelijkheid.

Maar hoe is het nu? Ds Steen viel op het punt van de Christologie Prof. W. aan. Dus nogal duidelijk, dat hij dan niet behoefde te spreken over de erfelijkheid der psychische eigenschappen. En al zou nu bij Prof. W.'s opvatting een oplossing aan de hand gedaan zijn, die het probleem van de psychische erfelijkheid oplost — dan maakt dat een onschriftuurlijke Christologie niet schriftuurlijk!

En — laat ik Prof. W. mogen gerust stellen — ik wil geen enkel feit negeren. Mits het dan ook feit zij. Zelfs — maar dit alles heeft met ons onderwerp niets te maken — meen ik ook, dat er van psychische erfelijkheid gesproken moet worden L).

In de tweede plaats, zegt Prof. W., weet men in den gedachten-gang van de door mijn opponent verdedigde opvatting eigenlijk geen raad met het „ik” des menschen.

Maar wat is dit nu eigenlijk voor een verdediging? Het gaat in een discussie als deze er toch niet om wie het winnen zal. Maar het gaat om de vraag wat het juiste is. Prof. W. houde mij ten goede, dat ik de dingen onomwonden zeg. Juist mijn oprechte belangstelling voor den arbeid, dien Prof. W. presteert, doet mij op deze dingen ingaan M).

Stel al, dat Ds Steen nog niet klaar zou zijn met zijn opvatting over het ik, dan maakt dat nog niet een onschriftuurlijke Christologie van Prof. W. Schriftuurlijk. Laten we nu toch blijven bij het punt, dat ons bezighoudt. Den aanvaller afleiden is altijd tactisch N). Maar dat wil toch Prof. W. niet, evenmin als ik. We willen toch samen onderzoeken of Prof. W.'s Christologie ook reeds in Apoll. opvatting veroordeeld is!

Zeker, als het Professor W. genoegen kan doen, wil ik met alle genoegen praten over de opvatting van Ds Steen van het ik. Het is ook Ds Steen wel bekend, dat D. Emil Pfenningsdorf in „Persönlichkeit” 9 en 10e druk, 1921, bl. 32 zegt: „Kant meende, dat men van het ik niet meer kon zeggen, dan dat het was de „formale Zusammenfassung” (formeele samenvatting) van datgene, wat telkens in het bewustzijn was”. (Ik geef dit citaat voor onze lezers vrij vertaald weer.)

Nu zal Prof. W. mij ten goede houden, dat ik echter in deze artikelenreeks daar niet op inga O). Het heeft met ons onderwerp niet te maken. Laten we ons niet op mogelijke zijpaden begeven, want, dan kunnen we nog wel meer problemen behandelen. Bovendien zou dan deze artikelenreeks te lang worden.

In het art. in „De Reformatie” van 23 Nov. '34 beroept Prof. W. zich — ter verduidelijking van zijn opvatting tegenover een briefschrijver — op de Gereformeerde dogmatiek. Prof. W.'s opvatting zou geheel overeenstemmen met de Gereformeerde dogmatiek.

Ja — in woorden.

Maar niet in feite.

Want — en nu zal ik trachten het zoo „populair” mogelijk te zeggen —:

Volgens de Gereformeerde dogmatiek heeft de Zone Gods aangenomen de menselijke natuur, dat wil zeggen alle substantie, die elk mensch bezit, en alle werking, functie, eigenschap van dat uit twee „substantie's” opgebouwde organisme.

De menselijke natuur is alles wat ieder mensch heeft; daar komt niets bij in een bepaald mensch. Indien er iets bij zou komen om die menselijke natuur tot een bepaald mensch te maken, dan zou, als dat wat er bij kwam, een substantie zou wezen, dat toch ook weer algemeen zijn. Want wanneer Prof. W. zegt: mijn „ik” is juist het bijzondere, dat wat den mensch tot een bepaald mensch maakt, en dat ik is substantie — dan spreekt Prof. W. zichzelf tegen. Want

als dat „ik” substantie is, dan heeft ik een algemeene eigenschap. Dan is het bij A, bij B en bij C substantie en dan behoort het tot het algemeene menselijke! En tot de menselijke natuur P).

Doch nu is de menselijke natuur op zichzelf geen mensch. En er komt toch ook geen substantie, er komt niets bij. In den bepaalden mensch is de menselijke natuur op een punt betrokken in het ik. Het ik is het zoo-zijn der menselijke natuur.

Dat ik is niet een zelfstandig iets, een substantie; het kan dus niet gescheiden worden van de ziel.

Het behoort dus niet tot de menselijke natuur. Het kan bij Prof. W. wel van de ziel gescheiden worden. Het is een zelfstandig iets.

Volgens Prof. W. heeft de Zone Gods niet alle substantie der menschen aangenomen, maar alleen de stoffelijke, die dan bezielde is, georganiseerd, aangelegd op de Goddelijke Ik van Christus, zooals in een mensch deze stoffelijke substantie georganiseerd, aangelegd is op de substantieele ik van den mensch. Zoo valt het verschil duidelijk in het oog.

Christus bezit niet het onsterfelijk deel van den mensch.

En dat menselijke, dat Christus bezit, is tot een organische eenheid geworden met den persoon des Zoons, dat is in diepsten zin met de Goddelijke natuur.

Want zeker kan men zeggen: de persoon des Zoons is vleesch geworden — maar men mag geen scheiding maken in het Goddelijk Wezen tusschen Wezen en Personen, Personen en natuur. Wel een onderscheiding. De Persoon is een bestaanswijze van het Wezen.

Als dan ook Prof. W. vraagt „Blijft deze (n.l. die van Prof. W.) opvatting leeren, dat Christus had een volledig menselijke natuur, de menselijke natuur gelijk wij allen die deelachtig zijn?” — dan is ons antwoord: neen, dat blijft deze opvatting niet leeren. Wel met woorden, maar in feite niet Q). En we meenen, dat dit thans een ieder duidelijk zal zijn.

Wat verder Prof. W. zegt, dat Christus geen menselijke persoon moest aannemen — dit heeft natuurlijk onze volle instemming R).

H. S.

#### Naschrift.

A) Het spijt me, dat Ds Steen niet overtuigd is. Dat hij zelfs minder overtuigd is dan ooit. Ik meende in gemeede zijn argumenten te hebben weerlegd. En het is mij wel een groot raadsel hoe Ds Steen's begin volgt uit hetgeen hij verleden week schreef.

B) Uit het verband in het geciteerde boek is het duidelijk, dat Ds Steen zich hier vergist. Het gaat daar enkel over het gebruik van het woord „geest”. Er zit niets metafysisch, of iets anders „geleerd” in. Het gaat enkel over mijn gebruik van de termen.

C) Ik wil eerlijk erkennen, dat ik één van tweeën, of het laatste stuk betoog niet begrijp, of moet verklaren, dat Ds Steen hier speelt met woorden. Herhaaldelijk verklaarde ik, dat het mij vrij koud laat, welke woorden men wil gebruiken. In het laatste stukje betoog wisselt Ds Steen de woorden „ziel” en „geest”. Nu heb ik geen bezwaar, van „de ziel” als „het onsterfelijke in den menselijken persoon” te spreken (mits men dan een ander woord gebruikt voor dat andere, dat in den Corinthierbrief „psuchè” wordt genoemd). Inderdaad wordt in vraag 57 van den Catechismus het woord „ziel” zoo gebruikt als bij Ds S.; evengoed gebruiken Schrift en belijdenis het woord „geest” voor „de onsterfelijke ziel”; de Schrift doet dat zelfs bijna zonder uitzondering.

Maar nu ontken ik wèl, dat de „onsterfelijke” een kwaliteit is van de menselijke natuur. Deze kwaliteit komt enkel toe aan de menselijke persoon.

D) Het spijt me dat Ds Steen zoolets zegt. Mijn terminologie is letterlijk ontleend o.a. aan den locus „De Christo” uit de Dogmatiek van Bavinek. Opzettelijk liet ik in de artikelen in deze materie somwijlen de verwijzingen weg, om niet te lang en te lastig te worden. Maar Ds Steen kan zelf controleeren.

E) Zie sub B. Ds Steen begrijpt de uitdrukking „het ik wordt geest” niet. De bedoeling van het „wordt” is tot op zekere hoogte dezelfde als in de verbinding: „de kroonprins wordt koning”: hij blijft dezelfde man, dezelfde mensch, dezelfde organisatie, maar vanuit het gezichtspunt van het volk is hij „koning”. Het beeld gaat niet op in zóóverre, dat „koning-woorden” een nieuwe situatie veronderstelt en tevens een (ambts-) wisseling.

F) Met het N. T. ben ik in goed gezelschap; en dat „nous” bij Apollinaris iets anders betekent is juist — om welke reden mijn opvatting met die van Apollinaris niet kan worden vergeleken.

G) Ds Steen vergist zich, want bij Apollinaris behoort die pneuma tot de menselijke natuur; bij mij niet. En een parallel hebben we in de controverses met Rome inzake de leer van „het beeld Gods” in den mensch.

H) Wat is de „gangbare” Calvinistische zielkunde? Dr A. Kuypers? Dr J. H. Bavinek? Of andere —? Maar waarom zijn de genoemden niet „gangbaar”? En Ds Steen kan weten hoe die er over denken!

I) Nu bewijzen, Ds Steen!

J) Daar hebben we weer een oordeel — nogal met inhoud!

K) Arme logica: na eenige uitroepen, en na een „werkelijk” en een „och arme”, dit argument! Het is bijna niet te gelooven. Zie eens hoe in de theologie de eene richting fel de andere bestrijdt; en in de wijsbegeerte; en in de paedagogiek; en in de natuurwetenschappen; zelfs in de wiskunde! — Mag men dat nu als bewijs aanvoeren voor het feit, dat we „nog niet veel gewonnen” hebben? Als men zóó gaat argumenteeren...

L) Ds Steen deed in dat geval beter eens thetisch uiteen te zetten hoe hij bij die gedachte toch de volgens hem „gangbare” zielkunde wil handhaven.

M) Vindt Ds Steen het niet geoorloofd een opponent te vragen, hoe hij dan de moeilijkheden wil oplossen? Inderdaad gaat het er niet om wie het winnen zal. Maar het gaat er wel om, dat wij alle gegevens opnemen in onze beschouwing, dus ook in onze critiek.

N) Deze opmerking is méér dan onaardig. Begrijpt Ds Steen dan werkelijk niet, dat de christologie alleen gebruik kan maken van een wèl doordachte en sluitende anthropologie?

O) Overigens moet juist nog volgen datgene, waar het om gaat.

P) Gemakkelijk, maar onjuiste constructie; tot de menselijke natuur behoort „het hebben van een ik”, het ik zelf is „eenmalig” (vergeef me dit germanisme). Zie verder sub R.

Q) Ja, maar de woorden schijnen toch te kloppen! Zou de heele kwestie nu niet hierin zitten, dat Ds Steen de woorden verkeerd interpreteert? Toe, Ds Steen, overweeg eens de mogelijkheid daarvan! Dan hebben we elkaar gevonden! Maar moet Ds Steen niet eerst vragen, wat ik met mijn woorden bedoel?

R) Maar daarmee ligt dan heel het betoog van Ds Steen weer in duigen. Want als het „ik” behoort tot de menselijke natuur, dan heeft Christus ook een menselijk „ik” of een menselijke persoon gehad. Ds Steen kan niet nalaten te kiezen tusschen één van deze twee syllogismen:

Mijn opvatting.	Betoogtrant van Ds Steen.
a. Christus had een volledige menselijke „natuur”.	a. Het „ik” behoort tot de menselijke natuur.
b. Christus had geen menselijk „ik”.	b. Christus had de volledige menselijke natuur.

Conclusie: Het „ik” des menschen behoort niet tot de „natuur” des menschen.

Noodwendige conclusie: Christus had een menselijk „ik”; — maar dat wijst Ds Steen af!

Dat Ds Steen de consequentie, de logische conclusie uit zijn eigen betoog afwijst, doet ons begrijpen, dat er bij hem zelf een hinken is op twee gedachten. Daaruit verstaan we ook waarom hij telkens mijn terugkeeren tot de gegevens der zielkunde afwijst. En tenslotte, daaruit is het ook verstaanbaar, waarom Ds Steen telkens weer niet schijnt te zien, waar het eigenlijk om gaat.

Het punt in kwestie is altijd weer: „Had Christus een menselijk „ik” of niet?”

„Neen” zegt de Gereformeerde Dogmatiek.

Welnu, laat Ds Steen bij zijn bestrijding van mij daarvan uitgaan! Maar dan blijft er van die bestrijding niet veel over.

J. W.

## VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

### Bijbel en Natuur.

2de Serie V.

#### Palmen.

Wie den voet op den Palestijnschen of Syrischen bodem zet te Gaza of te Jaffa, te Haifa of te Acco, in Tyrus, Sidon of Beiroet, vindt na het verlaten der steden spoedig tusschen de zee en de hooger gelegen streken een grootere of kleinere kustvlakte.

De flora van deze kustvlakte wijkt in verschillende opzichten van die der andere gebieden af. Twee oorzaken zijn hiervoor aan te geven. In de eerste plaats is de zandige, vochtige, op verschillende plaatsen zouthoudende bodem een geschikte groeiplaats voor planten, die elders niet willen groeien, maar ook de warme, met ziltig vocht verzadigde zeewind is voor de ontwikkeling van bepaalde gewassen bijzonder gunstig.<sup>1)</sup>

Een dezer planten is de Dadelpalm (Phoenix dactylifera). Het is een karakteristieke boom voor Palestina en omgeving. Dit blijkt reeds uit den samenhang tusschen Fenicië en den wetenschappelijke naam van dezen boom. De palm is een Feniciër, een kind van het Morgenland, speciaal van Tyrus en Sidon. Hij is ook sinds overoude tijden de vruchtboom van Mesopotamië, Arabië en Egypte. Een wilde stamvorm is onbekend uit andere streken. Men moet dus aannemen, dat hij uit een of meer der in de zoeven genoemde landen inheemsche soorten gekweekt is.

De Dadelpalm is een 10 tot 20, maar soms tot 50 m hooge boom, die ongeveer 200 jaar oud kan worden. Hij heeft een mooie, slanke, rechtopgaande, onvertakte stam, omgeven door de overblijfsels van de afgevallen bladeren. Aan den top van den stam bevindt zich een kroon van 40—60 donkergroene bladeren, die geveerd zijn, tot 3 m lang kunnen worden, en dus zonder overdrijving „palmtakken” genoemd mogen worden.

De boom is tweehuizig, d.w.z. bloemen met meeldraden en bloemen met stampers komen niet op denzelfden boom voor. Men onderscheidt dus mannelijke en vrouwelijke boomen. Van oudsher was slechts de vrouwelijke boom van belang, al kon men het ook niet geheel buiten de mannelijke boomen stellen. De laatste werden dan ook — evenals thans — slechts in geringen getale gekweekt. Het is mogelijk dit te doen, omdat men den boom laat voortplanten door uitloopers, die men van den ouden boom afneemt en afzonderlijk plant. Een methode, die wij nog steeds toepassen, bijv. bij de bekende kamerplant de Clivia.

De bloemen zitten bijeen in kolven, een bloeiwijze, die wij kennen van de Aronskelk. Bij den palm is ze echter veel grooter — meer dan een meter.<sup>2)</sup> Evenals bij de Aronskelk zijn ze omgeven door een groote bladscheede, die met een

1) L. Fonck S. J. Streifzüge durch die Biblische Flora, blz. 6.

2) A. Kerner von Marilaun. Het leven der Planten II, blz. 485.